

### ✓ Konference o výsledcích výzkumné činnosti brněnských psychologů

K počtě 35. výročí osvobození Brna se konala ve dnech 28. a 29. dubna 1980 v tomto městě konference „Rozvoj výzkumu v brněnské psychologii“, pořádaná brněnskou oblastní skupinou Čs. psychologické společnosti, Psychologickou laboratoří ČSAV a katedrou psychologie filozofické fakulty UJEP.

Retrospektivní i perspektivní hlediska obsahoval úvodní referát „Výzkumná činnost brněnských psychologů v letech 1945–1980“, jehož autory byli V. Chmelař, K. Hozman, J. Kuric, O. Kolaříková a B. Chalupa. Přinesl stručný přehled o dosavadní činnosti na brněnských psychologických pracovištích základního i aplikovaného výzkumu i o průzkumné činnosti na pracovištích rutinního rázu. Pozornost byla věnována zejména úkolům, řešeným v průběhu posledního desetiletí v Psychologické laboratoři ČSAV, na katedře psychologie FF UJEP, na psychologických pracovištích jiných brněnských vysokých škol a výzkumných ústavů a na prakticky orientovaných pracovištích psychologie klinické, poradenské, průmyslové, dopravní aj. Autoři zdůraznili, že brněnská psychologie poválečného období mnohostranně slouží potřebám společenské praxe; přitom výzkumná činnost je jednou z jejích základních orientací. Vše nasvědčuje tomu, že i v nadcházejícím pětiletém období brněnská psychologie si tyto rysy nejen zachová, ale ještě výrazněji je rozvine.

Další program konference obsahoval 19 speciálních referátů o různých výzkumných výsledcích, kterých se dosáhlo v sedmdesátých letech na brněnských pracovištích.

V. Chmelař a P. Osecký sdělili „Některé výsledky experimentálního výzkumu průběhu aktivní pozornosti, jeho matematických modelů a vztahů k EEG“.

Ve čtyřech sériích pokusů se zjišťovaly v průběhu jedné hodiny doby trvání aktivní optické a akustické pozornosti a doby odklonů pozornosti u dětí, mládeže a dospělých osob. Shledalo se, že výskyt odklonů pozornosti byl spíše náhodný a vykazoval interindividuální a intraindividuální diference, že délky intervalů nepřetržité aktivní pozornosti byly rozloženy ve shodě s exponenciálním zákonem a že průběh aktivní akustické i optické pozornosti lze vyjádřit jako stacionární markovský proces se dvěma možnými stavy. Uvedení autoři a další (C. Dostálek, H. Krása) zjistili, že v průběhu hodiny se zpomalovala dechová a tepová frekvence, že v EEG přibývalo pomalých rytmů a že postupně se dostavoval útlum CNS.

Autorský kolektiv J. Hudeček, L. Osecká a J. Severová vypracoval referát „Některé výsledky výzkumu hodnot a hodnotových orientací adolescentní mládeže“. Sledovaly se jednak souvislosti mezi některými ukazateli socioekonomického rázu a formováním hodnotové orientovanosti, jednak rozdíly hodnotových orientací mezi skupinou tzv. normální mládeže a skupinou mládeže morálně narušené. Tyto rozdíly svědčily o dysfunkčnosti rodinného prostředí i o zúžení hodnotových orientací, zájmů a aspirací u delinkventní mládeže oproti výrazně socializovanější a motivačně diferencovanější mládeži nedelinkventní. Autoři v závěru poukázali na potřebu komplexního interdisciplinárního přístupu ke zkoumání této problematiky.

O. Kolaříková rekapitulovala v referátu „Výzkum zájmové a rysové struktury osobnosti: výsledky a výhledy“ hypotézy plynoucí ze zkoumání dílčích otázek osobnostní struktury. Hypotézy se týkají relativity pohlavních rozdílů zájmových preferencí, rozlišení sociability a sociálnosti se zvláštním zřetelem k Eysenckově osobnostní dimenzi extravertize, pozice studujících psychologie

na stupnici extraverte-introverze, sociální dimenze osobnosti psychologa a otázky korespondence mezi konceptuální stránkou osobnostních vlastností a způsoby její behaviorální konkretizace.

„Některé výsledky longitudinálního zkoumání intelektového vývoje brněnských dětí“ shrnula A. Kolečková do dvou problémových okruhů. První se týkal psychomotorického vývoje 333 dětí sledovaných ve věkovém období 6–24 měsíců; zřetel byl věnován pohlavním rozdílům a účinkům sociodemografických proměnných. Další výsledky se získaly sledováním intelektového vývoje dětí ve věkovém období 3–12 let. Potvrdil se význam vlivu vzdělání rodičů na vývoj rozumových schopností dětí; u chlapců byla sledována větší míra závislosti školního prospěchu na úrovni rozumových schopností.

Z téhož výzkumného materiálu čerpala i J. Mazálková v referátu „Sledování vývoje sociální adaptace dětí brněnského longitudinálního výzkumu v závislosti na typu rodiny“. Rozčlenila rodiny 346 dětí 4–14letých do pěti skupin, označených jako rodina harmonická, konsolidovaná, disharmonická, neúplná a doplněná. Srovnávaly se různé dvojice skupin se zřetelem k datům získaným ratingem chování dětí při psychologickém vyšetření. Tzv. typ rodinného prostředí se uplatnil jako diferencující činitel zejména vzhledem k chování interpretovanému jako sebedůvěra, cílevědomost, kooperace, citové projevy, adaptace, sebekritika a potřeba ujištění.

B. Chalupa a H. Horská sdělili „Výsledky psychologického výzkumu dělnických a řídicích profesí v zemědělství“. Při zkoumání psychické náročnosti 24 perspektivních činností v okruhu zemědělských dělnických profesí byla sledována významná úloha tzv. nespecifických funkčních psychických systémů; přitom činnosti v živočišné a rostlinné výrobě se neprojevovaly jako stejně náročné. Při výzkumu řídicích činností v zemědělství byla sledována náročnost řídicí činnosti u 248 vedoucích pracovníků zemědělských podniků, a to vzhledem k psychickým funkcím, osobnosti, motivaci a kvalifikaci. Zjistily se hlavní komponenty řídicí činnosti a jejich diferencovanost vzhledem k různým stupňům a oblastem řízení, ke stupni vzdělání, délce praxe aj.

Referát J. Sedláka a I. Potůčka „Deterministické a stochastické modely aktivního sociálního učení“ podával výsledky průběhů aktivního sociálního učení programového (ASUP), realizovaného jmenovanými autory a 13 dalšími spolupracovníky při skupinovém řešení pracovních problémů konfliktního cha-

rakteru u vedoucích pracovníků a dělníků v průmyslu, u pracovníků ve školství, zdravotnictví a spojích. Na základě získaných výsledků bylo zkonstruováno 12 deterministických modelů ASUP, dále model stochastický na bázi informačních toků a specializovaný model informačně stochastický obsahující pět bloků (stimulace, receptor s hodnotícím komplexem a zpětnými vazbami, centrální integrace s plány činnosti, vyhodnocování informací a přenos informací prostřednictvím společného pracovního předmětu).

J. Sedlák referoval také na téma „Vztahy mezi efektivitou aktivního sociálního učení a osobnostními proměnnými“. Použilo se aktivního sociálního učení programového, Cattellova osobnostního dotazníku a některých dalších testů. Bylo sledováno, že vzhledem ke Cattellově dotazníku ASUP koreluje pozitivně s faktory B, C, H, O, Q<sub>4</sub>; méně výrazné byly záporné korelace s faktory I a Q<sub>2</sub>.

V referátu „K semiopsychologii sdělování myšlenek hudbou“ J. Kulka se zabýval problémem přechodu od smyslu (jakožto modality myšlení) k významu (jakožto modality jazyka); autor to nazývá semiotickou transformací. Byla zdůrazněna potřeba zkoumat psychologické podmínky a mechanismus této transformace vzhledem k hudbě. Je však třeba věnovat pozornost také psychosémantickému algoritmu konstrukce smyslu uměleckého díla, na jehož základě dochází k dekódování hudebního sdělení. Svá tvrzení autor dokládá výsledky experimentálních výzkumů z oblasti psychologie hudby.

L. Vašina v příspěvku „Jazyk a myšlení ve výtvarném umění: psychosemiotická charakteristika“ předložil původní koncepci modelu komunikace uměním, a to modelu, který má charakter otevřeného dynamického systému a v němž se uplatňuje vedle časoprostorového kritéria řada proměnných osobnostních, situačních apod. Podle autora každé výtvarné dílo představuje semiotický systém; úkolem percipienta je dekódovat z něho smysl jakožto psychické kompozitum modalit poznávacích, hodnotících a regulačních včetně výchozího motivu. Problematikou výchozího motivu se autor zabýval podrobněji. Sdělil pak některá fakta o provedeném předvýzkumu.

Referát E. Řehulky „Vztah mezi vlastnostmi nervového systému a zvládnutím zátěžové činnosti“ podával některé výsledky výzkumu inspirovaného sovětskou diferenciální psychofyziologií. Pomocí Něbylicynovy metody pro určování síly či slabosti excitačních procesů, jejímž jádrem je sledování vztahu

mezi zesilováním podnětu a latencí pohybové reakce, byly zkoumané osoby rozděleny do dvou skupin. Sledovalo se pak zvládání jednak tzv. pravidelných zátěží, jednak zátěží emergentních (nových, neočekávaných). Shledalo se, že osoby se slabými excitačními procesy zvládají lépe pravidelné zátěže; osoby se silnými excitačními procesy byly naopak úspěšnější při zvládání emergentních zátěží.

Autory kolektivního referátu „Práce psychologů psychiatrické kliniky LF UJEP na úkolu Faktory duševního zdraví v podmínkách socialistické společnosti“ byli L. Pilař, M. Sindelářová, O. Skalková a B. Sláma. Se zřetelem k účinkům tzv. plné a parciální hospitalizace byly sledovány tři skupiny neurotických pacientů, členěné podle převahy problematiky partnerské, pracovní a širšího rodinného prostředí. Použilo se různých testů aplikovaných na začátku terapie a po jejím ukončení. Nejvýraznější ústup neurotických symptomů byl sledován po plné hospitalizaci u pacientů s problematikou širšího rodinného prostředí. U pacientů s pracovní problematikou se zvýšila po plné hospitalizaci sociabilita. U třetí skupiny se neprojevil rozdíl vzhledem k oběma formám hospitalizace.

V. Dvořáček v referátu „Aplikovaný výzkum v oblasti vrcholového sportu“ sdělil hlavní výsledky dosažené při řešení těchto výzkumných témat: dynamika vývoje osobnosti vrcholového sportovce v průběhu kariéry, integrace jednání v zátěžových situacích, diagnostika „akční připravenosti“, autoregulační či heteroregulační zásahy, začlenění sportovce v sociálním poli týmu, styly interpersonálního chování trenérů aj. Autor pojednal o teoreticko-metodologických východiscích realizovaných výzkumných projektů.

Východiskem příspěvku L. Svancarové „Periodizace vývoje zobrazovacích schopností“ byla analýza kreseb lidské postavy u longitudinálně sledovaných brněnských dětí ve věku 4–12 roků. Na základě zpracování hodnot, získaných opětovanou aplikací škály Goodenoughové-Harrise, vymezila autorka 4 nejfrekvencovanější vývojové trendy: 1. rovnoměrně vzestupný, 2. vzestupný a prepubertální retardací, 3. trend s přechodnou stagnací, 4. trend retardační s poklesem skóre ve dvou věkových intervalech. Za pomoci srovnávací analýzy strukturálních schémat kreseb lidské postavy stanovila základní zobrazovací schémata a pokusila se vytvořit model vývoje zobrazovacích schopností, analogický modelu vývoje myšlení podle Piageta.

V. Chalupová referovala na téma „Výsledky faktorové analýzy u úkolů pojmové klasifikace“. Byla ověřována hypotéza, že klasifikace téhož podnětového materiálu podle různých hledisek je stejně obtížná a klade nároky na nejdříve psychické procesy. 18letí středoškoláci třídili 72 karet, z nichž každá obsahovala dva geometrické obrazce, buď podle tvaru nebo podle vzájemné polohy obrazců; klasifikace podle tvaru se projevila jako snadnější. Faktorová analýza metodou Varimax poskytla faktor pojmové klasifikace vedle faktorů inteligence a školního prospěchu.

Referát T. Kostroňové „Problémy katanestického sledování alkoholiků“ vycházel ze srovnávání hledisek a závěrů několika autorů, kteří se zabývali zmíněným sledováním. Byla zdůrazněna nezbytnost revize některých dotazníků, používaných za tímto účelem, se zřetelem k jednoznačnosti významu jejich položek. Autorka pak upozornila, s použitím obecnějšího hlediska, na nepříznivé důsledky nedostatků v metodologické přípravě výzkumů tohoto rázu.

J. Vengřínová v referátu „Možnosti kompenzace deficitu v percepčně motorickém vývoji u dětí s monokulárním viděním“ podala výsledky sledování 37 dětí se stacionární excentrickou fixací. Testy TM, Kohsův a Osereckého byly aplikovány před nástupem dvouleté speciální výuky a po jejím absolvování. Při počátečním vyšetření byly děti neúspěšné při řešení podnětových situací, kladoucích nároky na prostorovou strukturu, představivost, vizuomotorickou koordinaci a psychomotoriku. Při druhém vyšetření se prokázalo, že v okruhu uvedených funkcí nedošlo ke zlepšení výkonů, což autorka přičítala převaze orientace výuky na názornou složku inteligence.

Referát B. Buchtové „Analýza sociálně psychologických důsledků inovací z hlediska nároků na kvalifikaci a činnost pracovníků v n. p. Metra Blansko“ byl inspirován skutečností, že inovační změny v technicko-ekonomické oblasti kladou značné nároky na pracovníky různých kvalifikací, kteří se musí vyrovnávat s četnými změnami v okruhu své pracovní činnosti. Autorka pak podala zprávu o koncepčních východiscích dvou výzkumů. Jedním byli sledováni řídící pracovníci středního stupně za pomoci metodiky sociální analýzy kvalifikace, druhý spočíval v analýze pracovní činnosti v okruhu různých profesí v podmínkách staré a nové technologie. Výsledky obou výzkumů přispěly k objasnění sociálních důsledků inovačních změn.

P. Kulišťák referoval na téma „Osobnostní faktory a aktivní sociální učení z aspektu diskusního klubu pro rodiče“. Použilo se metody aktivního sociálního učení programového v rodičovských skupinách navštěvujících tzv. diskusní klub při okresní pedagogicko-psychologické poradně. Získaná data rázu znakové významových jednotek autor podrobil kvalitatívni i kvantitatívni analýze; dospěl přitom k vymezení šesti kategorií s užitím kvantitatívniho hlediska a ke konstatování některých vztahů mezi kategoriemi kvalitatívni analýzy a osobnostními proměnnými.

V závěrečném slově, které pronesl doc. dr. K. Hozman, CSc., byla zdůrazněna skutečnost, že v Brně došlo, zejména v posledním desetiletí, k rozvoji psychologického výzkumu na různých úrovních, od základního přes aplikovaný až po výzkumnou a průzkumnou činnost v podmínkách rutinních pracovišť; program konference byl jeho – byť i jen parciální – přehledkou. Rovněž bylo z něho patrné, že brněnští psychologové z rozmanitých pracovišť řeší výzkumně problematiku, která je společensky závažná a která je součástí úkolů vytyčovaných v současné době vládními a stranickými orgány.

O. Kolaříková

## VI. stretnutie psychologov priemyslu SSR

Priemik psychológie do najrozmanitejších oblastí nášho každodenného života je na jednej strane prejavom objektívnej nutnosti participácie psychologických disciplín na riešení aktuálnych problémov dneška a na strane druhej je aj obrazom mohutného rozvoja jej poznatkového potenciálu. Požiadavky na účinnú pomoc psychológie v oblasti hospodárskej, priemyselnej praxe rastú. K tomu, aby sa psychológia dokázala s touto náročnou úlohou čestne vyrovať, je potrebné neodkladné uvádzanie jej najnovších poznatkov a zistení do praxe. Jednou zo základných podmienok splnenia tejto požiadavky je však aj možnosť vzájomnej výmeny informácií o výsledkoch práce jednotlivých pracovišť z oblastí výskumu i praxe.

S úmyslom vytvoriť priestor pre túto vzájomnú informovanosť poriada Katedra psychológie práce Inštitútu Slováckého v Bratislave, v spolupráci so Slovenskou psychologickou spoločnosťou pri SAV, Stretnutia psychologov priemyslu SSR. V dňoch 4.–5. marca 1980 sa v Inštitúte Slováckého konalo už šieste takého podujatia. Tematicky bolo zamerané na psychologické aspekty v riadení a práci vedúceho pracovníka

(I. tematický okruh) a pozornosť sa venovala aj skúsenostiam z uplatňovania psychológie v práci podnikového psychológa (II. tematický okruh).

Zúčastnilo sa ho 64 psychologov, ktorí reprezentovali výsledky svojich pracovišť v SSR i CSR. Použitie vnútorného televízneho okruhu Inštitútu Slováckého – ako sme si na tomto Stretnutí overili – dovoľuje v budúcnosti počet účastníkov ešte zvýšiť.

Po prihovore riaditeľa úseku kadrovej a personálnej práce GR Slováckého J. Púcheho, nasledovalo odborné rokovanie prvého dňa Stretnutia, venované psychologickým aspektom v riadení a práci vedúceho pracovníka. Úvodný referát „Človek ako subjekt a objekt riadenia“ (autori J. Daniel, M. Kubalák, J. Senka) poukázal na možné zameranie psychológie práce (inžinierskej psychológie) v širších súvislostiach. Autori zdôraznili nutnosť antropocentrického ponimania úlohy človeka v systéme, pozornosť venujú otázkam psychológie riadenia a prinášajú aj nové pohľady v prístupe psychológie k otázkam subjektu riadenia – osobnosti vedúceho pracovníka.

Zaujímavé výsledky priniesol referát „Teoreticko-metodologické východiská a výsledky psychologického výskumu u riadiacich pracovníkov“: (B. Chalupa, H. Horská).<sup>1)</sup> Referát „Využitie psychodiagnostiky v podmienkach socialistickej spoločnosti“ (V. Černý) poukázal na široké možnosti uplatnenia psychodiagnostiky pri všestranej starostlivosti o človeka, pri účinnom využívaní a rozvíjaní ľudských zdrojov v etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti. Autor pritom upozornil aj na existujúce disproporcie medzi kvantitatívnym a kvalitatívnym vzostupom psychodiagnostikkej práce a formuloval úlohy i požiadavky tak pre našu psychodiagnostickú teóriu, ako aj pre psychodiagnostiku prax. Otázkami sociálneho učenia programového sa zaoberal referát „Zvyšovanie sociálnej kvalifikácie riadiaceho pracovníka“ (J. Sedlák). Autor na základe výsledkov vlastného výskumu dospel k záveru, že aktívne sociálne učenie programové je vhodným nástrojom tak na zvyšovanie sociálnej kvalifikácie, ako aj na ovplyvňovanie sociálnych postojov riadiacich pracovníkov.

Mnoho podnetných myšlienok obsahoval referát Z. Bureša „Psychologie práce a řízení“.<sup>2)</sup> Autor konštatuje, že psychológia práce nemožno z oblasti ria-

1), 2) Autori uvedených referátov sa na VI. stretnutí psychologov priemyslu SSR nemohli zúčastniť, ich príspevky sú uvedené len v Zborníku z tohto podujatia.